

معیارهای شناخت جرم سیاسی

کد موضوعی: ۲۴۰

شماره مسلسل: ۱۲۹۷۰

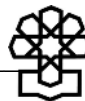
اردیبهشت ماه ۱۳۹۲

دفتر: مطالعات حقوقی

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۱.....	مقدمه
۲.....	۱. معیارهای شناخت جرائم سیاسی
۴.....	۲. انواع جرائم سیاسی
۷.....	۳. پیش‌نویس طرح تعریف جرم سیاسی
۱۱.....	منابع و مآخذ

معیارهای شناخت جرم سیاسی

چکیده

تعریف و تبیین جرم سیاسی یکی از اصول مهم قانون اساسی است که تا امروز به دلایل متعددی معطل مانده و قانونگذار عادی نتوانسته است نظر شورای محترم نگهبان را به عنوان مرجع تشخیص شرع و تفسیر قانون اساسی در رابطه با جرم سیاسی، تأمین نماید. این نوشتار تلاش می‌کند تا با بیان معیارهای شناخت جرائم سیاسی، تعریفی از جرم سیاسی ارائه کند که می‌تواند نظر شورای نگهبان را تأمین نماید.

مقدمه

اصطلاح تقصیر سیاسی پس از تحولات تجددخواهانه در ایران در زمان مشروطیت و با تصویب متمم قانون اساسی وارد نظام حقوقی ایران گردید و بعدها به جرم سیاسی تغییر نام پیدا کرد. مفهوم جرم سیاسی پس از پیروزی انقلاب اسلامی در اصل یکصدوشصت و هشتم از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران پیش‌بینی گردید. براساس این اصل قانون اساسی، قانونگذار عادی مکلف به تعریف جرم سیاسی براساس موازین اسلامی گردید، اما تا امروز تعاریف ارائه شده از جرم سیاسی

مورد تأیید شورای محترم نگهبان به‌عنوان مرجع تشخیص شرع^۱ و تفسیر قانون اساسی^۲ قرار نگرفته است.

سؤال‌ی که اینجا مطرح می‌شود آن است که معیار یا معیارهای مدنظر قانون اساسی در تعریف جرم سیاسی چیست و چه ضابطه یا ضوابطی شرعی و مطابق با قانون اساسی بودن تعریف جرم سیاسی را تضمین می‌کند؟ آیا قانون اساسی قصد حمایت از همه مجرمین سیاسی را دارد یا صرفاً به‌دنبال حمایت از مجرمین سیاسی می‌باشد که با پذیرش اساس نظام جمهوری اسلامی ایران به نقد حاکمیت، ساختارهای آن و حاکمان مبادرت می‌کنند؟

۱. معیارهای شناخت جرائم سیاسی

ارائه ضابطه برای تشخیص جرائم سیاسی از سایر جرائم نه برای قضات دادگاه‌ها و نه برای مجریان حکم، بلکه به‌عنوان راهنمایی برای قانونگذار مطرح می‌گردد تا قانونگذار با بیان حکم قطعی، قضات را به اجرای آن تکلیف کند.

۱. کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر اینها باید براساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر برعهده فقهای شورای نگهبان است. (اصل چهارم قانون اساسی)

۲. تفسیر قانون اساسی به عهده شورای نگهبان است که با تصویب سه‌چهارم آنان انجام می‌شود. (اصل نودو هشتم قانون اساسی)

۱-۱. ضابطه شخصی یا ذهنی (Subjective)

بر مبنای این ضابطه هرگاه جرائم مصرح در قوانین جزایی با انگیزه خاص سیاسی واقع گردد، جرم سیاسی به وجود می‌آید.

۱-۲. ضابطه مادی یا عینی (Objective)

بر اساس این ضابطه نه عنصر روانی و انگیزه مرتکب بلکه نتایج زیانبار جرم ملاک عمل قرار می‌گیرد، به این نحو که هرگاه موضوع جرم ساختارهای حکومت، نظم عمومی، کلیت نظام سیاسی یا ارکان آن باشد جرم سیاسی محسوب می‌شود.

۱-۳. ضابطه ذهنی - عینی

بر مبنای این دیدگاه هرکس با انگیزه سیاسی به ساختارهای حکومت، مصلحت سیاسی کشور یا آزادی‌های مردم لطمه وارد سازد، مرتکب جرم سیاسی شده است.

۱-۴. ضابطه حمایت افکار عمومی

برخی از صاحب‌نظران ضابطه حمایت افکار عمومی از مرتکب جرم را ملاک تفکیک جرائم سیاسی از جرائم عمومی قرار داده‌اند؛ به این معنا که هرگاه جرائم ارتكابی مورد حمایت قشری از توده مردم جامعه بود و احساسات عمومی را نیز جریحه‌دار نکرده بود، جرم سیاسی محسوب می‌شود.

۲. انواع جرائم سیاسی

ضابطه‌هایی که به آنها اشاره شد بیانگر تفاوت در دیدگاه‌های ارائه شده برای تعریف جرم سیاسی است و همین برداشت‌های متفاوت و گاه متعارض نشان می‌دهد که ارائه تعریفی جامع و مانع از جرم سیاسی با دشواری‌هایی روبرو است. جرم سیاسی واقعیتهای خارجی ندارد و تنها واقعیتی اعتباری دارد، معهذاً می‌توان جرائم سیاسی را براساس التزام یا عدم التزام مرتکبین این طیف از جرائم به بنیان‌های نظام سیاسی به دو دسته جرائم سیاسی درون‌سیستمی و جرائم سیاسی برون‌سیستمی تقسیم کرد. در ادامه به اختصار به بیان انواع جرم سیاسی و ویژگی‌های هر نوع از آن می‌پردازیم.

۲-۱. جرم سیاسی برون‌سیستمی

هر رفتاری که با هدف آسیب زدن به اساس و بنیان‌های مصرح در قانون اساسی انجام می‌گردد را می‌توان جرم سیاسی برون‌سیستمی تعریف کرد. جرائم برون‌سیستمی جرائمی هستند که در آنها مرتکب با انگیزه واژگونی نظام سیاسی یا به قصد ضربه زدن به ارکان اصلی سیستم سیاسی حاکم، هر یک از جرائم عمومی را مرتکب می‌شود. به این جرائم، جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی کشور نیز گفته می‌شود. براساس اصل یکصد و هفتاد و هفتم قانون اساسی، دین و مذهب رسمی کشور و ابتدای نظام سیاسی بر ولایت مطلقه فقیه، اسلامیت و جمهوریت تغییرناپذیر است. در نتیجه موضوعات مطرح در اصل مذکور نه با تصویب مجلس و تأیید شورای نگهبان یا مجمع تشخیص مصلحت نظام، نه با حل معضل توسط مجمع و رهبری، نه

حکم حکومتی و نه با همه‌پرسی قابل تغییر نیست. بنابراین عقلایی نیست که حاکمیت از کسانی حمایت کند که متعرض تمامیت و موجودیت نظام می‌گردند و اسقاط نظام را خواهند.

۲-۲. جرم سیاسی درون‌سیستمی

در مقابل مفهوم فوق جرم سیاسی درون‌سیستمی قرار دارد. در هر نظام سیاسی عده‌ای هستند که در برابر ناراستی‌ها و اشتباهات حاکمان، سیاست‌های داخلی یا خارجی، طرح‌ها و لوایح پیشنهادی، قوانین در دست تصویب و مانند آنها سکوت نمی‌کنند. این افراد در عین پذیرش ساختارها و شاکله اصلی قانون اساسی ممکن است معتقد باشند بهتر است اصلاحاتی در قانون اساسی برای پیشبرد بهتر امور صورت پذیرد. جرائم سیاسی درون‌سیستمی جرائمی هستند که در آنها مرتکب بدون آنکه قصد ضربه زدن به اصول و چارچوب‌های اصلی نظام سیاسی حاکم را داشته باشد، به نقد عملکرد حاکمان یا کسب یا حفظ قدرت سیاسی پرداخته و در این مسیر مرتکب یکی از جرائم عمومی گردد.

نتیجه‌گیری

مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۸۰/۳/۸ طرحی را درخصوص جرم سیاسی به تصویب رسانده که با ۱۸ ایراد شورای نگهبان مواجه گردیده و با اصرار مجلس بر مصوبه مذکور جهت تأیید به مجمع تشخیص مصلحت نظام فرستاده شده است.

شورای محترم نگهبان اطلاق هر دو ماده و بند و تبصره‌های آنها را مغایر با اصول چهارم، بیست‌وچهارم، بیست‌وششم، بیست‌وهفتم و یکصدوشصت‌وهشتم از قانون اساسی دانسته است.

در اصل یکصدوشصت‌وهشتم از قانون اساسی مقرر گردیده که جرم سیاسی بایستی براساس قانون و مطابق با موازین اسلامی تعریف گردد. این اصل برای تعریف جرم سیاسی دو ضابطه شکلی و ماهوی را تعیین کرده است. ضابطه شکلی آن است که تعریف جرم سیاسی بایستی به موجب قانون باشد و در نتیجه تشخیص قضات یا رئیس قوه قضائیه یا رئیس قوه مجریه و یا هر شخص و مرجع دیگری ملاک تعیین جرائم سیاسی نیست. ضابطه ماهوی نیز آن است که تعریف جرم سیاسی بایستی براساس موازین اسلامی باشد. وجود هیئت منصفه در رابطه با جرائم مستوجب حد، قصاص و دیه از مواردی است که موجب مغایرت تعریف جرائم سیاسی با موازین اسلامی است.

از استناد شورای نگهبان به اصول فوق می‌توان چنین برداشت کرد که منظور ایشان از جرائم سیاسی، جرائم سیاسی درون‌سیستمی است. ایراد شرعی شورای نگهبان نیز به عدم خروج جرائم موجب حد، قصاص و دیه باز می‌گردد که با استثنا کردن این طیف از جرائم اشکال شرعی شورا نیز برطرف می‌شود.

در نتیجه با توجه به ضرورت توجه به ضابطه قانونی و اسلامی بودن در تعریف جرم سیاسی و همچنین ضرورت تفکیک جرائم سیاسی برون‌سیستمی از ردیف جرائم سیاسی درون‌سیستمی پیش‌نویس ذیل پیشنهاد می‌گردد.

۳. پیش‌نویس طرح تعریف جرم سیاسی

فصل اول

ماده (۱) - تعریف جرم سیاسی

هرگاه رفتاری با انگیزه نقد عملکرد حاکمیت یا کسب یا حفظ قدرت، واقع شود بدون آنکه مرتکب، قصد ضربه زدن به اصول و چارچوب‌های بنیادین نظام جمهوری اسلامی را داشته باشد، جرم سیاسی محسوب می‌شود.

تبصره - اصول و چارچوب‌های بنیادین نظام جمهوری اسلامی، عبارتند از: دین و مذهب رسمی کشور، ابتدای نظام بر ولایت مطلقه فقیه، اسلامیت و جمهوریت.

ماده (۲)

جرائم زیر در صورت انطباق با تعریف مقرر در ماده (۱) ازجمله جرائم سیاسی محسوب می‌شوند:

۱. توهین، ایراد افترا و نشر اکاذیب نسبت به رؤسای سه قوه، رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام، معاونان رئیس‌جمهور، وزراء، نمایندگان مجلس شورای اسلامی و خبرگان رهبری و اعضای شورای نگهبان،
۲. توهین به رئیس کشور خارجی یا نماینده سیاسی آن،
۳. جرائم مندرج در قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده،
۴. جرائم راجع به تقصیرات مقامات و مأمورین دولتی موضوع فصل دهم باب

پنجم قانون مجازات اسلامی،

۵. جرائم مقرر در قوانین انتخابات خبرگان رهبری، ریاست جمهوری، مجلس و

شوراهای اسلامی شهر و روستا.

تبصره - جرائم موجب حد، قصاص، دیه، جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی، جرائم خشونت‌بار، آدم‌ربایی، قاچاق، شروع به این جرائم و معاونت در آنها، جرائم سیاسی محسوب نمی‌گردند.

ماده (۳)

رسیدگی به اتهام شرکا و معاونین در جرم سیاسی و همچنین شروع به جرم سیاسی مطابق با این قانون خواهد بود.

فصل دوم - مرجع صالح و تشریفات رسیدگی

ماده (۴)

رسیدگی به جرائم سیاسی در دادگاه صالح (دادگاه کیفری ۱ مرکز استان) به صورت علنی و با حضور هیئت منصفه صورت می‌گیرد. تحقیقات مقدماتی این جرائم در دادرسی شهرستان مرکز استان انجام می‌شود.

تبصره - مقررات مربوط به هیئت منصفه همان است که در قانون هیئت منصفه مصوب ۱۳۸۲ و آیین‌نامه اجرایی آن پیش‌بینی شده است.

ماده (۵)

تشخیص سیاسی یا غیرسیاسی بودن اتهام با دادسرا یا دادگاهی است که پرونده در آن مطرح است. متهم می‌تواند در هر مرحله از رسیدگی در دادسرا و تا پایان جلسه اول دادرسی در دادگاه نسبت به سیاسی بودن اتهام ایراد کند. مرجع رسیدگی‌کننده طی قراری در این خصوص اظهارنظر می‌نماید. قرار صادره از سوی بازپرس باید به تأیید دادستان برسد.

ماده (۶)

قرار دادسرا یا دادگاه در خصوص سیاسی بودن اتهام یا رد آن، ظرف مهلت بیست روز پس از ابلاغ در صورت صدور از طرف دادسرا در دادگاه شهرستان مرکز استان و در صورت صدور از طرف دادگاه در دادگاه تجدیدنظر استان قابل اعتراض است. در هر صورت رأی مرجع تجدیدنظر قطعی است.

ماده (۷)

دادسرا یا دادگاه صلاحیت‌دار پس از تشخیص سیاسی بودن اتهام و صدور قرار، رسیدگی به پرونده را مطابق مقررات این قانون ادامه می‌دهد. مرجعی که صلاحیت رسیدگی به جرائم سیاسی را ندارد با تشخیص سیاسی بودن اتهام پرونده را با صدور قرار عدم صلاحیت به مرجع صلاحیت‌دار ارسال می‌کند.

ماده (۸)

تمامی آرای صادره در رابطه با جرائم سیاسی قابل تجدیدنظرخواهی می‌باشند. مرجع تجدیدنظر آرا و قرارهای دادگاه رسیدگی‌کننده به جرائم سیاسی، دادگاه تجدیدنظر استان است. چنانچه رسیدگی در مرحله تجدیدنظر مستلزم ورود در ماهیت پرونده باشد، رسیدگی با حضور هیئت منصفه انجام می‌شود. در هر صورت رأی مرجع تجدیدنظر قطعی است.

ماده (۹)

متهمان و محکومان به جرائم سیاسی علاوه بر برخورداری از حقوقی که برای متهمین و محکومین عادی به موجب قوانین و مقررات پیش‌بینی شده حسب مورد از امتیازات زیر نیز بهره‌مند می‌شوند:

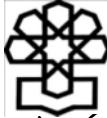
۱. مجزا بودن محل نگهداری در مدت بازداشت و حبس از مجرمان عادی،
۲. ممنوعیت وادار کردن به پوشیدن لباس زندان و یا کار اجباری در طول دوران بازداشت و یا حبس،
۳. ممنوعیت دستبند زدن،
۴. ممنوعیت اجرای احکام ناظر به تکرار جرم،
۶. غیرقابل استرداد بودن مجرمین سیاسی،
۷. ممنوعیت بازداشت و حبس به صورت انفرادی، بجز در مواردی که دادگاه بیم‌تباری بدهد یا آن را برای تکمیل تحقیقات ضروری بداند. در هر حال نباید مدت آن از ۱۵ روز تجاوز نماید،

۸. ممنوعیت صدور قرار بازداشت موقت،
۹. حق ملاقات و مکاتبه مستمر با بستگان و آشنایان در طول مدت حبس،
۱۰. حق دسترسی به کتب، نشریات، رادیو و تلویزیون در طول مدت حبس.

منابع و مآخذ

۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
۲. پیوندی، غلامرضا. جرم سیاسی، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۴.
۳. پیله، رسول. مطالعه تطبیقی جرائم سیاسی و آیین دادرسی آن در فقه امامیه و حقوق ایران و مصر، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۱۳۸۴.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۲۹۷۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: معیارهای شناخت جرم سیاسی

نام دفتر: مطالعات حقوقی (گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی)

تهیه و تدوین: شهید شاطری‌پور اصفهانی

ناظر علمی: حجت‌الاسلام والمسلمین جلیل محبی

متقاضی: معاونت پژوهش‌های سیاسی - حقوقی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. جرم‌شناسی

۲. قانون اساسی

۳. شورای نگهبان

۴. ولایت مطلقه فقیه

۵. اسلامیت

۶. جمهوریت

تاریخ انتشار: ۱۳۹۲/۲/۲۴